

УДК:37:316

JEL classification: I23, Q56

[https://doi.org/10.31891/dsim-2025-11\(23\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-11(23))**РОЛЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ****КРИМЧАК Людмила**

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-2546-9257>
e-mail: krymchakl@khmnu.edu.ua

Стаття присвячена дослідженню ключової ролі вищої освіти у досягненні цілей сталого розвитку. З'ясовано, що освіта виступає одним з ключових передумов виконання Порядку денного для сталого розвитку – 2030. Визначено ролі, які вища освіта виконує в межах кожної складової сталого розвитку (економічної, соціальної та екологічної), та які мають своє відображення в навчальному процесі закладів вищої освіти. Досліджено положення, які мають стати орієнтиром на шляху трансформації освіти для сталого розвитку. Крім того в статті окреслено третю місію університетів, важливість якої полягає в підтримці закладами вищої освіти соціально-орієнтованого навчання, спрямованого на формування у здобувачів освіти знань та навичок відповідального ставлення та розв'язання суспільно-важливих проблем, шляхом інтеграції зусиль науки, бізнесу, влади та громадськості.

Ключові слова: вища освіта, сталий розвиток, глобальні виклики, глобальні цілі, вектори сталого розвитку.

THE ROLE OF HIGHER EDUCATION IN ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT**KRYMCHAK Liudmyla**

Khmelnytskyi National University

The article is devoted to the study of the key role of higher education in achieving sustainable development goals. It is found that education is one of the key prerequisites for the implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development. The roles that higher education performs within each component of sustainable development (economic, social and environmental) are determined. The provisions that should become a guide on the path to the transformation of education for sustainable development are studied. It is determined that the modern global concept of education is aimed at forming in young people the abilities and skills to live in a complex multicultural and rather unpredictable world, developing important competencies, including: systems thinking for understanding complex socio-economic systems; critical thinking and the ability to predict and assess the consequences of one's own actions and deeds; the ability to interact with people and the environment, understanding and respecting the needs of others; self-awareness, including environmental awareness, understanding one's own role in society; the ability to develop and implement innovative ideas for sustainable development; understanding the meaning and support of the values and goals of sustainable development; the ability to make rational decisions that contribute to sustainable development, etc. The article outlines the third mission of universities, the importance of which lies in the support of higher education institutions for socially-oriented education aimed at forming in students the knowledge and skills of a responsible attitude and solving socially important problems, by integrating the efforts of science, business, government and the public.

Keywords: higher education, sustainable development, global challenges, global goals, vectors of sustainable development.

**ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ
ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ**

Освіта є фундаментальним та незмінним протягом всього часу існування людства інструментом розвитку та змін. Особливо в сучасних умовах, коли людство постало перед численними викликами, освіта виконує надзвичайно важливу роль. Саме вона формує свідомість молодого покоління щодо необхідності забезпечення сталого та безпечного майбутнього. Саме завдяки освіті формуються цінності, важливі компетентності та відбувається передача знань та навичок з покоління в покоління.

Потягом останніх десятиліть відбулися певні зміни в підходах до розуміння змісту освіти та механізму її реалізації. Сьогодні освіта стала визначальним фактором розвитку не просто індивіда, а рівня розвитку країни, її економічного, безпекового, соціального, екологічного потенціалу тощо. Більш того, характерною рисою сучасної освіти є інтеграція економічного, соціального та екологічного вектору в напрямку забезпечення сталого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання ролі вищої освіти в забезпеченні сталого розвитку має глибоке коріння та значні напрацювання в наукових колах. Особливо актуальним воно стало за прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Порядку денного для сталого розвитку, в якому питання освіти має вагоме висвітлення. Серед науковців, які досліджують вплив освіти, її місце та роль в забезпеченні сталого розвитку, варто виділити праці Горбунової Л., Зінченко В., Кореневої І., Курбатова С. та інших.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Попри наявність значної кількості наукових досліджень, питання ролі вищої освіти в забезпеченні сталого розвитку потребує більш ґрунтовних досліджень, особливо з точки зору інтеграції економічного, соціального та екологічного векторів сталого розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даної статті є аналіз місця та ролі вищої освіти в забезпеченні сталого розвитку, дослідження напрямків її трансформації з огляду на сучасні суспільні виклики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Результатом проведення Конференції ООН (Rio + 20) в Ріо де Жанейро (Бразилія) 12 червня 2012 року стало прийняття Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року Порядку денного для сталого розвитку. В основі даного Порядку лежать 17 Цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals), що спрямовані на забезпечення стійкого та процвітаючого розвитку людства шляхом подолання бідності, захисту планети та створення умов для миру та справедливості. Порядок денний є універсальним документом, який визначає глобальні проблеми людства та передбачає участь всіх країн світу у потребі їх нагального вирішення.

Порядок денний для сталого розвитку – 2030 розглядає освіту в якості ключового інструменту досягнення Цілей сталого розвитку. При чому, варто зазначити, що освіта виступає також і в ролі окремої цілі – «Ціль 4. Якісна освіта». Крім того, освітній компонент присутній в межах інших цілей, визначених Порядком.

Сьогодні спеціальною структурою в ООН в сфері освіти є UNESCO. Саме ця організація координує Порядок денний Освіти-2030, яка є частиною глобального руху за викорінення бідності за допомогою досягнення до 2030 року 17 цілей Стійкого розвитку. Освіта, яка є найважливішою для досягнення цих цілей, має призначену для неї мету, яка спрямована на забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти і сприяння забезпеченню можливостей для безперервного навчання для всіх. Рамки діяльності за Програмою Освіти-2030 слугують у якості інструкцій для імплементації цих амбітних цілей і зобов'язань.

UNESCO здійснює сприяння Освіті для стійкого розвитку (Education for Sustainable Development), починаючи з 1992 року, ще до прийняття Генеральною Асамблеєю Порядку денного для сталого розвитку [1, с.36]. Питання освіти, як ключового фактору забезпечення сталого розвитку, було підняте на Всесвітньому саміті зі стійкого розвитку (WSSD) 2002 року в Йоганнесбурзі (Південна Африка). Також, з 2005 року по 2014 рік Генеральна Асамблея ООН затвердила «Десятиліття ООН», присвячене «Освіті для стійкого розвитку» (UNDESD), яким акцентувала увагу на інтеграції принципів і практик сталого розвитку в усі аспекти навчання, на стимулювання змін у пізнанні, цінностях і позиціях з метою створення більш стійкого і справедливого суспільства для всіх [1, с.37]. Таким чином, всі освітні зусилля були спрямовані на те, щоб «привести до змін у поведінці молоді та майбутніх поколінь, для створення майбутнього, яке має бути екологічно цілісним, економічно життєздатним і соціально справедливим».

Після завершення в 2014 році програми UNDESD, UNESCO приступила до здійснення Глобальної програми дій (Global Action Program, GAP), покликаної стимулювати зусилля в області освіти для стійкого розвитку, щоб забезпечити її внесок у досягнення Цілей стійкого розвитку (Sustainable Development Goals, SDGs), зокрема, четвертої мети – Освіта-2030. UNESCO забезпечує інтеграцію принципів, цінностей та практик сталого розвитку в усі аспекти освіти» [4, с.31].

Питання ролі та місця освіти в забезпеченні сталого розвитку виникло не просто так. Ті глобальні проблеми, з якими зіштовхнулося людство – високий рівень бідності, кліматичні зміни та їх наслідки, нерівність можливостей для отримання освіти та охорони здоров'я серед населення планети тощо – є викликом для системи освіти усіх країн світу та поштовхом для її рішучої модернізації. Адже усі намагання покращити життя людей сьогодні, не здійснюючи згубний вплив на умови життя майбутніх поколінь, має опиратися на конкретні знання та навички, сформовані нові принципи та цінності, що відображаються як в поведінці та діяльності кожного окремого індивіда, так і в принципах діяльності державних та приватних інституцій. «Освіта для стійкого розвитку націлена на розвиток компетентностей, які дозволяють людям рефлексувати над своїми власними діями з урахуванням їх теперішніх та майбутніх соціальних, культурних, економічних і екологічних наслідків як з локальної, так і з глобальної точки зору. Люди також повинні бути здатні діяти у складних ситуаціях стійким (збалансованим) чином, що може потребувати від них енергійних дій у нових напрямках і участі в соціально-політичних процесах, щоб рухати свої суспільства у напрямку стійкого розвитку» [1, с.36].

Якщо освіта є одним із визначальних чинників забезпечення сталого розвитку суспільства, то її невід'ємною властивістю повинна стати постійна та всезагальна орієнтованість на досягнення сталості суспільства. А отже, така характеристика, як «сталий розвиток» сьогодні стає невід'ємною властивістю самої освіти [3].

Концепція сталого розвитку передбачає поєднання трьох основних векторів – економічної, соціальної та екологічної сфер. Саме тому основними принципами сталого розвитку є:

- економічна сталість, що передбачає забезпечення економічного зростання країн світу без негативного впливу на соціальну сферу та довкілля;

- соціальна справедливість – забезпечення рівних можливостей для життя та розвитку усього населення планети, подолання бідності та голоду, доступ до якісної освіти та системи охорони здоров'я всіх людей світу;

- екологічна сталість – захист навколишнього середовища, збереження природних ресурсів та біорозмаїття планети.

Сьогодні освіта виступає одним з ключових передумов виконання Порядку денного для сталого розвитку – 2030. Саме вона має формувати в кожного покоління бачення справедливого, мирного та стійкого суспільства. Однак, варто вказати на те, що усі моделі освіти повинні виходити з того, що сучасні «глобальні» компетентності не можуть формуватися відділено одна від одної, повинна бути їх інтеграція, що дозволить людині успішно вирішувати різного роду завдання, пов'язані з соціально-економічними та екологічними викликами, забезпечуючи при цьому стійкий та безпечний розвиток суспільства без шкоди для навколишнього середовища та його збереження для майбутніх поколінь. Саме економічна, соціальна та екологічна сфери стають тим орієнтиром, на якому має акцентуватися формування компетентностей.

На нашу думку, можна виділити певні ролі, які вища освіта виконує в межах кожної складової сталого розвитку, та які мають своє відображення в навчальному процесі закладів вищої освіти.

Вища освіта відіграє чи не найвагомішу роль у формуванні саме «екологічної» свідомості населення планети. Так звані «екологічні» компетентності повинні формуватися у здобувачів освіти шляхом:

- формування відповідальності у природокористуванні;
- проведення наукових досліджень та впровадження інновацій в сфері екології;
- розробка та впровадження дисциплін екологічного характеру в навчальні програми ЗВО;
- пропагування та підтримка розробок зелених технологій;
- формування та підтримка екологічної відповідальності закладів вищої освіти через

впровадження енергоефективних технологій, управління відходами та сталим споживанням.

Вважаємо, що роль вищої освіти в економічній складовій сталого розвитку повинна полягати в наступному:

- підготовці висококваліфікованих фахівців для зеленої економіки, а це передбачає впровадження нових компетентностей та спеціальностей, підвищення кваліфікації для різних фахівців (зокрема, реалізація 4 Цілі сталого розвитку в аспекті «навчання впродовж життя»);
- розвитку та підтримці інноваційної діяльності закладів вищої освіти, що включає: створення стартапів, розвиток підприємництва, збільшення ролі наукових парків, бізнес-інкубаторів тощо;
- збільшенні кількості досліджень та впроваджень у сфері ресурсоефективності та циркулярної економіки;
- забезпеченні регіонального економічного розвитку тощо.

Вплив вищої освіти на соціальну складову сталого розвитку має проявлятися через:

- формування у здобувачів освіти громадянської позиції та соціальної відповідальності шляхом виховання толерантності, розвитку критичного мислення, поваги до різноманіття та активної участі в житті суспільства;
- забезпечення рівних можливостей та доступу усіх громадян до освіти, сприяння інклюзії, зокрема через реалізацію програм для здобувачів з особливими потребами, підтримку малозабезпечених верств населення, забезпечення гендерної рівності тощо;
- проведення наукових досліджень у сфері соціальних проблем та формування ефективних рішень. До таких проблем здебільшого відносять бідність, соціальну нерівність та різного роду дискримінацію;
- розвиток та підтримка соціального підприємництва;
- збереження культурної спадщини в аспекті сталого розвитку.

Окремої уваги в рамках соціальної складової сталого розвитку має сьогодні третя місія університетів, іншими словами – «служіння, яке націлене на два пріоритети: цілеспрямовано використовувати академічні розробки для розв'язку суспільних проблем і бути трансфером технологій та інновацій для приватного і публічного сектору» [5]. Важливість третьої місії університетів полягає в підтримці закладами вищої освіти соціально-орієнтованого навчання, спрямованого на формування у здобувачів освіти знань та навичок відповідального ставлення та розв'язання суспільно-важливих проблем, шляхом інтеграції зусиль науки, бізнесу, влади та громадськості.

В своєму дослідженні Л. Горбунова [2] робить акцент на тому, що сучасна освіта повинна готувати молодь до майбутнього, яке на даний час важко передбачити. Сучасному поколінню необхідні здібності, знання та навички адаптуватися та приймати креативні рішення за складних та непередбачуваних обставин. Саме тому сучасна педагогіка та вся система освіти має бути «перебудована» з огляду на це. Науковиця виділяє наступні положення, які мають стати орієнтиром на шляху трансформації освіти для сталого розвитку:

- «майбутня освіта є активною і спільною», що передбачає активне залучення в навчальний процес самих здобувачів освіти, зміну ролі викладача з лектора на провідника;
- «майбутня освіта заснована на зв'язку», що пояснює автор необхідністю укріплення комунікативної взаємодії між людьми з врахуванням рівня розвитку інформаційно-комунікаційних технологій;
- «майбутня освіта заснована на цінностях». Л. Горбунова стверджує, що «освіта має ґрунтуватися на цінностях, які сприяють стійкості і загальному добробуту для всіх. Рух в напрямку запровадження цінностей стійкості в результаті призведе до парадигмальної зміни в системі цінностей нинішнього суспільства, яке буде розглядати в якості своєї мети поліпшення добробуту людей і систем природи, від яких воно залежить, а не віддавати пріоритет зростанню виробництва і споживання. Свідомий акцент буде зроблений на цінностях, які є дійсно універсальними, а також на повазі до культурних відмінностей. На низовому рівні рух у напрямку стійкості може будуватися на глибоких місцевих цінностях. Цінності можуть створити трансформативне лідерство, лідерство у мисленні, яке веде до дій» [2];
- «майбутнє навчання більше зосереджується на темі стійкості». Це передбачає, в першу чергу, формування методології навчання, що дозволяє досягти сталого розвитку, а також впровадження наукових досліджень у всіх галузях, формування міждисциплінарних компонентів для розгляду питання сталого розвитку;
- «майбутня освіта формує інтегральний спосіб мислення», за якого здійснюється організація, узгодження та об'єднання складових елементів, відбувається інтеграція аналітичного та системного мислення для досягнення більшого розуміння сутності та важливості питання сталого розвитку та ролі в ньому освіти;
- «майбутня освіта сприяє плюралізму у своєму змісті», тобто, навчання здобувачів освіти не має бути обмежене певними рамками, формами та теоріями. Сьогодні студенти мають доступ до великих масивів інформації, тому помилковим є дослідження будь-якого питання лише з однієї точки зору чи в межах однієї теорії. Навчальна програма має забезпечувати міждисциплінарний зв'язок та інклюзивність освіти.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Сучасна глобальна концепція освіти спрямована на формування в молоді здібностей та навичок жити у складному мультикультурному та досить непередбачуваному світі, розвиваючи важливі компетентності, серед яких: системне мислення для розуміння складних соціально-економічних систем; критичне мислення та уміння передбачати і оцінювати наслідки власних дій та вчинків; уміння взаємодіяти з людьми та навколишнім середовищем, розуміючи та поважаючи потреби інших; самосвідомість, в тому числі екологічна, розуміння власної ролі у суспільстві; здатність розвивати та впроваджувати інноваційні ідеї для сталого розвитку; розуміння значення та підтримка цінностей та цілей сталого розвитку; уміння приймати раціональні рішення, що сприяють сталому розвитку тощо.

Таким чином, сьогодення трансформація освіти є викликом на ті глобальні зміни, що відбуваються в сучасному світі. Якісна вища освіта є ключовим інструментарієм забезпечення сталого розвитку, зокрема досягнення 17 Глобальних цілей, ухвалених на Саміті ООН в 2015 році.

Література

1. Зінченко В. Глобальні інституційні трансформації для стійкого розвитку суспільства в контексті інтернаціоналізації вищої освіти і науки // Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо стратегій вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: аналітичні матеріали. У двох частинах / В. Зінченко, В. Брижнік, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков, І. Сікорська, І. Степаненко, О. Шипко; за ред. В. Зінченка. Київ: Прінтеко, 2020. - 270 с.
2. Горбунова Л. Трансформативні стратегії вищої освіти для стійкого розвитку в перспективі глобального громадянства: теоретико-методологічні основи // Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо стратегій вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: аналітичні матеріали. У двох частинах / В. Зінченко, В. Брижнік, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков, І. Сікорська, І. Степаненко, О. Шипко; за ред. В. Зінченка. Київ: Прінтеко, 2020. - 270 с.
3. Коренева І. Феномен «Освіта для сталого розвитку»: сутність та сучасні особливості концепту / І. Коренева // Український педагогічний журнал. – 2018. – № 2. – С.113-123.
4. Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: Монографія / В. Зінченко, Н. Базелюк, М. Бойченко, Л. Горбунова, С. Курбатов, Ю. Мелков, О. Шипко; за ред. В. Зінченка. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2020. 199 с.
5. Що таке третя місія університетів і чому вона важлива в час війни? URL: <https://surl.li/nddfar>.

References

1. Zinchenko V. Hlobalni instytutsini transformatsii dlia stiikoho rozvytku suspilstva v konteksti internatsionalizatsii vyshchoi osvity i nauky // Analiz providnoho vitchyznianoho ta zarubizhnogo dosvidu shchodo stratehii vyshchoi osvity v umovakh internatsionalizatsii dlia

stiikoho rozvytku suspilstva: analitychni materialy. U dvokh chastynakh / V. Zinchenko, V. Bryzhnik, L. Horbunova, S. Kurbatov, Yu. Mielkov, I. Sikorska, I. Stepanenko, O. Shypko; za red. V. Zinchenka. Kyiv: Printeko, 2020. - 270 s.

2. Horbunova L. Transformatyvni stratehii vyshchoi osvity dlia stiikoho rozvytku v perspektyvi hlobalnoho hromadianstva: teoretyko-metodolohichni osnovy // Analiz providnoho vitchyznianoho ta zarubizhnoho dosvidu shchodo stratehii vyshchoi osvity v umovakh internatsionalizatsii dlia stiikoho rozvytku suspilstva: analitychni materialy. U dvokh chastynakh / V. Zinchenko, V. Bryzhnik, L. Horbunova, S. Kurbatov, Yu. Mielkov, I. Sikorska, I. Stepanenko, O. Shypko; za red. V. Zinchenka. Kyiv: Printeko, 2020. - 270 s.

3. Koreneva I. Fenomen «Osvita dlia staloho rozvytku»: sutnist ta suchasni osoblyvosti kontseptu / I. Koreneva // Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal. – 2018. – № 2. – S.113-123.

4. Stratehii vyshchoi osvity v umovakh internatsionalizatsii dlia stiikoho rozvytku suspilstva: Monohrafiia / V. Zinchenko, N. Bazeliuk, M. Boichenko, L. Horbunova, S. Kurbatov, Yu. Mielkov, O. Shypko ; za red. V. Zinchenka. Kyiv : Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 2020. 199 s.

5. Shcho take tretia misiia universytetiv i chomu vona vazhlyva v chas viiny? URL: <https://surl.li/nddfar>